

POSTMODERNİTE VE ETNİSİTE

Yavuz ÖZDEMİR*
Ufuk ŞİMŞEK**
Elif AKTAŞ***

Özet: Modern dönemle birlikte devletler, meşruiyetlerini ve kimliklerini homojen olan veya varsayılan ulus olgusundan almaya başlamışlardır. Ulus ise her devletin önünde öylece duran bir kategori değildi. Bundan dolayı ulus-devletler sınırları içerisindeki farklılıkları belirli bir ulus kategorisine dönüştürmek için var olan tüm imkânlarını seferber etmişlerdi. Fakat 1960'lerden sonra hız kazanan postmodern kavrayış, bu kategoriye itirazı getirmiş, ulusun bir alt kategorisi olarak algılanan etnisiteleri ön plana çıkarmıştır. Bu durum ise mevcut oturmuş algılayışları sarsmış ve çatışmalara neden olmuştur. Bu çalışmada ifade edilen gerilim ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernite, postmodernite, etnisite, kimlik

I. Giriş

İnsanlık, geçmişten günümüze tarihi bir seyrü seferin içerisinde gelmekte, yaşamın öznesi durumundaki insanlar değişim ya da gelişimlerin farkındalığını hissederek “yeni” karşısında karşıt tutumlar geliştirmektedir. Diğer bir ifade ile insanlar “yeni” ile buluştuğlarında bir yandan ona kuşku ile yanaşarak kendi konumlarını muhafaza etmek isterken diğer yandan da kısmen kaçınılmazlık ve kısmen de onun çekiciliği karşısında onu anlamaya çalışmaktadırlar. Bu da insanları, döneltirmelere, kategorik yaklaşımlara, parçalı bakışlara yönlendirerek adeta zorunlu bir nitelendirmeye taşımaktadır.

Söz konusu nitelendirmeler farklı şekillerde yapılmakla birlikte genelde Antik Çağ, Orta Çağ, Modern Dönem ve Postmodern Dönem olarak ifade edilmektedir. Çizgisellik ve zamansallık zemininden inşa edilmiş olan bu nitelendirmelere farklı yaklaşım tarzlarından itirazların da yapıldığı tarafımızdan bilinmektedir. Maksadımız ilgili niteleme ya da nitelemeleri tartışmak olmadığından yapılan itirazlar üzerinde durulmayacaktır. Ancak yukarıda verilen niteleme, konumuzun anlaşılır kılınması açısından tercih edildiği dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda konumuza giriş teşkil etmesi açısından öncelikli olarak modern dönemin kavranmasına katkı sağlayacak olan modernite üzerinde durulacaktır.

---

* Y.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi ABD.

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi ABD.

*** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi ABD.

Modern Dönem olarak ifade edilen devre zamansal olarak Orta Çağın bitişinden başlatılmakta ve İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar getirilmektedir.¹ Hatta bazı yaklaşımların sahipleri bu evreyi günümüze kadar bile taşımaktadırlar. Ancak biz İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük kırılışlar ve yeniden yapılanmalar sebebiyle Modern Dönemin sona erdiğini ve yeni bir dönemin başladığını düşünmekteyiz. Ne var ki bu zamansal sınırlama, söz konusu dönemin mahiyeti hakkında ve konumuzun izahı bağlamında yeterince bir fikir ve kanaat sağlamamaktadır. Bunun için dönemin genel özellikleri üzerinde durarak konumuzun bu kısmının izahını yapmaya çalışacağız.

Bu bağlamda hemen belirtmek gerekir ki, modernite kavramsal olarak kendini pagan dönemden kopuş ve en son yeni olarak sunsa da, modernitenin arkeolojisinde Antik Yunan ve Roma bulunmaktadır. Bunların yanında Hıristiyanlık ve Yahudilik kültürlerinin etkileri de gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca modernitenin oluşumunda, onun mekânına nehirleri akıtan coğrafi keşifler, daha iyiyi daha güzeli arayan özgürlükçü Rönesans, din kurumunu kilisenin alanına sıkıştıran Reform, aklın ve deneyin tümevarımcı bir tarzla devreye sokuluşuyla yaratılan modern bilim, bilimle yaratılan teknolojinin sermaye ile buluşması sonucu ortaya çıkan Sanayi Devrimi, getirdiği hürriyet, eşitlik ve milliyetçilik ilkeleriyle Fransız Devrimi ve aklın egemenliği temeline dayanan Aydınlanma büyük pay sahibi idiler.

Birinci ve ikinci küreselleşme dalgalarını yaratan bu süreç, adeta yeni bir dünya yaratmıştır. Yaratılan bu yeni dünyanın meta anlatı modelleri Pozitivizm, Darwinizm, Materyalizm ve Milliyetçilik olmuştur. Bunların ortaklığı, tekçi mantık ve tümevarımcı yöntem zemininden üretilmiş olmalarıdır. Bu meta anlatılar, yeni bir insan, yeni bir toplum, yeni zaman, yeni mekân, yeni bilim ve kısacası her şeyde yeniye vurgu yapmışlardır. Ancak konumuzun sınırlılığını dikkate alarak biz sadece konumuzla ilgili yeniler üzerinde duracağız.

Bu yenilerden en önemlisi modernitenin yarattığı ulus ve ulus devlettir.² Monizm ya da homojenlik iddiasıyla inşa edilen söz konusu siyasi fenomenler, aslında farklılıkları aforoz etmekte, yok sayma ya da yok etme yollarına müracaat etmekte bir sakınca görmemekteydiler.³ Bununla birlikte var olan farklılıklara karşı takınılan modern tavırlara rağmen yine de nüfus hareketleri, göçler, ulaşım ve iletişim imkânlarının artışı gibi nedenlerle ortaya çıkan etnisitelerin önüne geçemiyorlardı. Ancak artık etnisiteler ulus ve ulus devletin

---

¹ David Clippinger, "Modernism", *Encyclopedia of Postmodernism*, (Ed. Victor E. Taylor and Charles E. Winquist), KY. USA: Routledge, 2001, p.251.

² Peter Worsley, "The Nation State, Colonial Expansion And The Contemporary World Order", *Companion Encyclopedia of Anthropology: Humanity, Culture and Social Life*, (Ed. Tim Ingold), London, UK: Routledge, 1994, p.1040.

³ Zygmunt Baumann, *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı, İstanbul, 2003, s.88-89. Mustafa Erdoğan, "Azinlıklar, Çoğulculuk ve Özgürlük", *Demokrasi Platformu*, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2005, ss, 33-39, s.34.

tehdit olarak algıladığı başat sorundu. Aslında geçmişte de etnisiteler/farklılıklar mevcuttu. Hatta Batı'nın geçmişinde etnisitelere karşı olumsuz bir bakışta söz konusu idi. Ne var ki, etnisiteler hiçbir süreçte modernitenin konumlandırđı kadar büyük bir problem olarak algılanmamıştı. Bu algılamaya biçimi Postmodern döneme kadar egemenliğini sürdürdü.

II. Postmodernite

Zamansal olarak ağdaş bir bütün teşkil eden dünya, Lyotard'ın vurgusuyla durumsallık itibariyle çok çeşitlilik göstermektedir.⁴ Bir yanda postmodern durumla yüz yüze gelen mekanlar, diğer yanda henüz Orta ağı yaşayan coğrafyalar söz konusudur. İlerilik, gerilik, kalkınmışlık, geride kalmışlık gibi sıfatlar dünyamızın durumunun tespiti ile ilgili sıfatlar olarak yerlerini korumaktadırlar. Bunlar durumsal gerçekler olmakla beraber, özellikle dünyamızın yönlendirici ya da hegomonik glerinin yeni bir dönemi yaşamaya başladığı da tespit edilmesi gereken bir gerçektir. Nitekim bu yeni durumla ilgili olarak "modern" sonrasına göndermeler yapan nitelendirmeler söz konusudur.

Postkolonyal, postyapısal, postişlevsel, postkapitalist, postfordist, postmodern gibi genellikle önüne "post" ncl konulan nitelemelerin yanında durumun diğer özellikleri dikkate alınarak yapılan isimlendirmeler de mevcuttur. Bu isimlendirmelerde aslında kısmen modern bakış aasının hissesi sezilebilir. Bunlar; bilgi toplumu ağı, sanayi ötesi ağı, iletişim ağı ve bilişim ağı gibi isimlendirmelerdir. Söz konusu ettiğimiz isimlendirme ve nitelendirmeler içerisinde günümüz bilgi piyasasında en çok tedavülde olanı postmodern kavramı etrafında zeminlenen ifadelendirmelerdir. İşte bu noktada postmodern kavramının izahına ihtiyaç doğmaktadır. Bizde bu ihtiyaa binaen postmodern kavramını çeşitli yönlerden tanımlayarak, mümkün olduğu kadar anlaşılır kılmaya çalışacağız. Bunu sağlayabilmek için kavramın arkeolojisinden yola çıkararak, mekân ve zaman içerisinde kavramın anlamlandırılmasındaki değişimleri takip edeceğiz. Yine aynı maksatla farklı tanımlamaların ortak noktalarını tespite gayret edeceğiz.

Postmodern kavramının ilk olarak hangi zamanda ve kim tarafından kullanıldığı konusunda Türkiye'de bir ittifak gözükse de konu ile ilgili dünyada yayımlanmış literatür incelendiğinde farklılıklar göze çarpar. Türkiye bilgi piyasasında mevcut olan bilgi postmodern kavramının Hispanik kökenli olduđu⁵ ilk kez 1934'te, Madrid'de yayınlanan Federico de Onis'in Antologia de la poesia espanola e hispano- americana(İşpanyol ve Amerikan Őiir Antolojisi) isimli eserinde yer alır.⁶ Onis'e göre postmodern kavramı "modernizmin kendi içindeki muhafazakr gerileyişi" ni ifade eder.⁷ Biz de daha önce yapmış

⁴ Jean-Francois Lyotard,, Post-Modern Condition : A Report on Knowledge, University of Minnesota Press, 1984

⁵ Perry Anderson, Postmodernizmin Kökenleri, (ev. Elçin Ben), İstanbul, 2002, s.9.

⁶ Dilek Doltaş, Postmodernizm ve Eleştirisi Tartışmalar/Uygulamalar, İstanbul, 2003, s.33.

⁷ Anderson, Postmodernizmin Kökenleri...,s.10.

olduğumuz “Postmodernizm ve Tarih Öğretimi” başlıklı çalışmamızda Anderson’dan alıntılanarak hemen hemen aynı bilgiyi sunmuştuk.⁸ Oysaki son zamanlarda ulaştığımız bir bilgi, bunları tekzip etmekte ve postmodern kavramının ilk olarak yirminci yüzyıl batı kültürünün Nihilizmini tanımlamak için Alman filozof Rudolf Pannwitz tarafından kullanıldığı içeriğine sahiptir.⁹

Kavram İngiltere’de ilk defa 1939’da kullanıma sokulmuş ve iki farklı anlam yüklenmiştir. Bunlardan birincisi teolog(ilahiyatçı) Bernard Iddings Bell olup, postmodern kavramını modern laikliğin başarısızlığını tanıma/ortaya koyma ve dine geri dönüş anlamında kullanılmıştır. Kavramı İngiltere de kullanan ikinci kişi ise ünlü tarihçi ve düşünür olan Arnold Toynbee dir.¹⁰ Toynbee oldukça hacimli ve değerli bir eseri olarak 1939’da yayınlanmaya başlanan ve yayını 1947’de tamamlanan A Study of History adlı eserinin birinci cildinin ilk sayfasındaki bir dipnotta modern dönemin 1850 ile 1875 arasında sona erdiğini öne sürer. Sonrası Toynbee’ye göre şimdilik postmodern dönemdir. Takvimler 19. Yüzyılın son çeyreğini göstermektedir. Ancak Toynbee söz konusu ettiğimiz eserinin 1939’da yayınlanan 5. cildinde “postmodern” kavramını ilk kez çekinmeden kullanmış, modernin 1914-1918 arasında sona erdiğini ve postmodernin iki savaş arası dönemde eklemlemeye ve biçimlenmeye başladığını öne sürerek kronolojiyi biraz değiştirmiştir¹¹.

Toynbee postmodern kavramını sadece bir dönemlendirme enstrümanı olarak kullanmakla yetinmemiş, onu Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmaya başladığını düşündüğü “Mass Society”yi ifade etmek için de kullanılmıştır.¹² Böylece kavramı sosyo-kültürel alanda zeminlendirerek, kavrama felsefi bir yeni bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır.

Postmodern kavramını 1942 de Dubley Fitts’in Anthology of Contemporary Latin- American Poetry (Çağdaş Latin Amerikan Şiiri Ontolojisi) isimli kitabında görürüz. Amerikan Yazını’nda kavram ilk kez Randall Jarrel tarafından Robert Lowell’in şiirlerinin eleştirisinde kullanılmış ve Jarrel, Lowell’in şiirlerini postmodern olarak nitelemiştir. Burada Jarrel postmoderni, klasik modernizme karşı çıkan bir çeşit avant-garde (yenilikçi-öncü) bir sanat anlamında kullanmıştır. 1950’lerde Charles Olson da 40’ların ve 50’lerin yenilikçi Amerikan şiirinin özelliklerini açıklarken, yenilikçi akımın modernizme karşı konumlandığını, postmodernist olduğunu söyler.¹³ 1957’de

---

⁸ Yavuz Özdemir, “Postmodernizm ve Tarih Öğretimi”, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:9, Yıl:2004, s.312.

⁹ Rudolf Pannwitz, Die Krisis dee Europaeischen Kultur, Numbereng, 1917, p.64; Aktaran: Editör: Lawrence Choone, From Modernism to Postmoderism an Anthology, Oxford, 2003, p.1.

¹⁰ Chaoone, ibid, p.2.

¹¹ Jurgen Habermas, Andre Goetz, Ernesto Laclou, Richard Rotry, Thomas Docherty, Simon Doring, Postmodern Burjuva Liberalizmi (Çev. Yavuz Alogan), Thomas D. Docherty, “Postmodernizm: Bir Giriş”,İstanbul.1995,s.8.

¹² Chaoone, ibid, p.2.

¹³ Doltaş a.g.e.s.33-34

Amerikalı kültür tarihçisi Bernard Rosenberg yayınladığı “Mass Culture” adlı eserinde postmodern kavramını yeni bir kültürel oluşumu ifade edecek bir anlamda kullanarak bir durum tespitinde bulunur.¹⁴

1950 ve 1960’larda modern edebiyata karşı tepkici yeniyi temsil eden postmodernite, 1970’lerde mimari yapıların aynılığına karşı benzer bir yaklaşımı sergilemişler. Aynı zamanda postmodernite, 70’lerde endüstri sonrası toplumun artan bir şekilde hizmetlerinden veya İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki pek çok ilerlemiş toplumun bilgiye dayalı ekonomilerinden bahsetmek için kullanılmıştır.

Ancak belirtmemiz lazımdır ki, postmodernite 1950’lerdeki “ideolojinin sonu” tartışmalarının kıyılarında dolaşip dururken¹⁵, 1960’lı yılların karşı kültür hareketleri, modernizm karşıtı akımları, anti-otoriter davranış kalıplarını, put kırıcı alışkanlıkları ve günlük yaşamın eleştirisi aracılığıyla bireyselleşmiş kendini gerçekleştirme alanları üzerinde duran hareketlerden beslenmiştir. Dünyayı alt-üst eden 1968’in romantik sol dalgası isyancılığı zirveye taşırken, sanki modernitenin evrensel iddiaları, liberal kapitalizm ve emperyalizm ile birleşerek, o kadar büyük bir başarıya ulaşmıştı ki, yüksek modernist kültürün egemenliğine karşı kozmopolit, ulusüstü, kısacası küresel bir direniş hareketinin maddi ve politik temellerini yaratmıştı. Yaratmak istediği dünya konusunda 1968 hareketi başarısız oldu ise de daha sonra öncekine nazaran büyük bir alan bulacak olan postmodernitenin kültürel ve politik habercisi oldu. Kısacası postmodernite modernite karşıtı hareketlerin kazasından çıkmıştır.¹⁶ Bu manada 1960’lı yıllar asla göz ardı edilemez. Çünkü bu yıllar aslında İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan üçüncü küreselleşme dalgasının görünür hale geldiği ve “postmodern durum”un zemin bulduğu yıllardır.

1970’li yıllarda Avrupalı kuramcılar tarafından geliştirilen postmodernite¹⁷ 1980’lerde felsefede görünür bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸ Artık postmodern hayaletin dokunmadığı tek bir entelektüel alan kalmamış, mimariden zoolojiye her kültürel disiplin üzerinde iz bırakmış, biyoloji, ormancılık, coğrafya, tarih, hukuk, edebiyat ve tüm sanai dalları, tıp, siyaset, felsefe, cinsellik vb. tüm alanlara uzanmıştır. Ancak bu şekilsiz varlık yinede hayalet olarak kalmıştır.¹⁹ Belki de postmodernite bu bağlamda belirlenebilir bir belirsizlik olarak düşünülebilecektir.

Yine de bu belirsizlik ya da hayalet durumuna rağmen şu ana kadar yaptığımız tespitler dikkate alınarak postmodern kavramı, ondokuzuncu yüzyılın sonundan bu yana edebiyat, güzel sanatlar ve bilimdeki oyunun

¹⁴ Gencay Şaylan, Postmodernizm, Ankara, 2002, s.32.

¹⁵ Habermas ve diğerleri

¹⁶ David Harvey, Postmodernliğin Durumu (Çev: Sungur Savran), İstanbul, 1999,s.53.

¹⁷ Madan Sarup, Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm, (Çev. Abdülbaki Güçlü), İstanbul, 1999, s.188.

¹⁸ Chaoone, ibid, p.3.

¹⁹ Habermas ve Diğerleri, a.g.e., s.7.

kurallarını değiştiren, dönüşümleri izleyen, kültürümüzün konumunu belirleyen ve meta anlatılara yönelik inanmazlık içeren bir kavram olarak tanımlanabilir.²⁰ Artık bu durumda postmoderniteye yenilerin yeni paradigma şeklinde bir bindirme olarak niteleyebiliriz.

Yorumlamacı ve inşacı bir tavra sahip olan bu paradigma, kuantum temelli holografik dünya görüşüne, özne merkezliliğe, durumsallığa, nitelleştirmezciliğe, karşılıklı etkilenimciliğe, heterarşiye vurgu yapar.²¹ “Postmodernizmde ayrıca şunların da var olduğu söylenmektedir: vurgunun içerikten biçime ya da biçime kayışı; gerçekliğin imgelere dönüşümü; zamanın kesintisiz bir şimdiler dizisi içinde parçalanması. Postmodernizmde sürekli olarak seçmeciliğe, özgöndergeliliğe(self-referentiality), aktararak söylemeye, alıntılama, yapıntıya, rastlantısallığa, anarşiye, parçalılığa, pastişe ve benzetmeye başvurur.”²²

Yukarıda ortaya koyduğumuz gelişim ve içeriği yanında postmodernitenin konumuz açısından dikkate değer özelliği tek kültürlülük yerine çok kültürlülüğü önermesi, baskıcı bütüncülük ile tümcül bir siyaset yerine çoğulcu ve açık bir demokrasi üzerinde durmasıdır.²³ Arkeolojisinde, Antik Yunan septikliği, nihilizm, relativizm ve 1960’ların isyancı düşünüşlerini barındıran postmodernite, toplum ve demokrasi anlayışı bağlamında tam olarak etnisite ile çakışmaktadır.

III. Etnisite

Günümüz dünyasında yanına grup kimlik ve sorun gibi ifade araçlarını kullanarak çok kullanılır hale gelen etnisite kavramının kökü ethnos/ethnikos²⁴ ve ethníe şeklerinde Grekçe metinlerde mevcuttur. Ancak kavram Grekçe’de çeşitli kullanımlara sahiptir: “İlyada’da arkadaş takımı anlamında ethnos etairōn veya insan kalabalığı anlamında ethnos laōn, Homeros’ta Akha ya da Likya kabilesi anlamında ethnos Achaiōn ve Lukiōn; Odysseia’da şanlı ordu müfrezeleri/ölü anlamında kluta ethnea nekrōn; yine ‘İlyada’da arı kovarı ve kuş sürüsü anlamında ethnea melissōn ve ornithon, Pindaros’ta erkek ve kadın ırkları anlamında ethnos anerōn ve gunaikōn veya Heredotos’ta ve aynı şekilde Attikalı hatiplerde Med halkı ya da millet anlamında medikon ethnos ifadelerini görüyoruz. Terimin Platon’daki haberciler kastı (Ethnos kerukiōn) gibi belli bir kabile ya da kast, Ksenophon’da kadınları anlatan (thelu ethnos) ifadesi gibi bir cinsiyet için kullanıldığına da rastlıyoruz. Son olarak, sözcük Yeni Ahit yazarları ve Kilise Babaları tarafından Hıristiyanlar ve Yahudiler hariç bütün milliyetçi gruplar anlamında pagan(ta ethne) olarak

²⁰ J.F.Lyotard, Postmodern Durum, (Çev. Ahmet Çiğdem), Ankara, 2000, s.11-12.

²¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, 2000, s.11-12

²² Sarup, a.g.e., s.188-189.

²³ Sarup, a.g.e., s.186.

²⁴ Sinisa Malešević, Sociology of Ethnicity, London, 2004, p.1.

kullanılmıştır.²⁵ Ayrıca ethnîe kavramı eski Mısır ve Asur yazıtlarında da bulunmaktadır.²⁶

Söz konusu farklı kullanımlara rağmen etnisite kavramının ortak paydası tümüyle olmasa bile önemli nispette canlı bir topluluğu ifade ediyor olmasıdır. Bu canlı topluluklar insan bağlamında düşünüldüğünde her hangi bir klan veya kabileye bağlılığı gerektirmemektedir. Grekler aynı soya bağlılığı ifade etmek için daha çok genos kavramını kullanmışlardır. Bununla birlikte ethnîos kavramı biyolojik ve soya dayalı farklılıklardan ziyade kültürel farklılıkların ifadesine uygun ise de, ethnîos kapsam ve ifade ettiği şeyin genişliğine göre üstü kapalı bir biçimde herhangi bir soya dayalı temeli ima edebileceği açıktır.²⁷

Başlangıçta kültürel farklılıklara sahip toplulukları ve ikinci sınıf (pagan) insanları ifade etmek için kullanılan etnisite kavramı uzun bir süre adeta tedavülden kalkmış olmasına rağmen 1953'te D. Riesman tarafından yeniden ortaya atılmış ve geniş bir kullanım alanı bulmuştur.²⁸ Türkçede ve İngilizcede etnisite, etnik grup ya da etnik topluluk kavramlarını karşılayan herhangi bir terim yoktur. İngilizcede bu kavramların karşılığı olarak bazen belirsiz bir terim olan "halk" terimi önerilir, çoğunlukla etnik topluluk yabancı anlamlar taşır ve "popülerlik" ima eder. Modern Batı dilleri arasında Grekçe kullanıma en yakın anlamda Fransızca'da tarihsel topluluk bağlamında kültürel farklılıklara yapılan vurguyu birleştiren bir kavram olan ethnîe kavramını buluruz.²⁹

Belirtmek lâzımdır ki, geniş bir kullanım alanına sahip olmasına rağmen etnisite kavramı kullanıma girişinden bu yana sosyolojinin bir 'hot potatosu' olarak kalmıştır. Kavram kültürel farklılığın özel bir biçimine anlam vermek üzere ortaya atılmasına rağmen oldukça farklı anlamlar dizini kazanmıştır.³⁰ Bu anlamlandırmalardan ya da tanımlamalardan bazıları şöyledir:

De Vos'un tanımıyla etnisite; "Aynı kültür boyutunda yer alan bir insan grubunun sübjektif, sembolik ve amblematik amaçlarla, grup içinde dayanışma sağlamak ve öteki gruplarla farklılıkları vurgulamak için kullandığı etnik kimliğin içselleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi durumudur".³¹

Heywood'a göre etnisite; hem ırksal hem de kültürel tonlar içeren karmaşık bir kavram olup, farklı bir halk, kültürel grup veya coğrafi alana

²⁵ Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, (Çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir), Ankara, 1986, s.45.

²⁶ Yayına Hazırlayan: Vernon Bogdanor, *Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi I*, (Çev. Bülent Peker ve Diğerleri), Ankara, 1999, s.256.s

²⁷ Smith, a.g.e. s.46.

²⁸ Malesevic, *ibid.*, p.1.

²⁹ Smith, a.g.e. s.45-46. Oommen, Ethnîe'nin Fransızca bir kelime olduğunu ve ata toprakları dışında yaşayan ortak kültür ve hayat biçimini paylaşan insanlar anlamına geldiğini ifade eder. T.K. Oommen, "State, Nation and Ethnîe: The Processual linkages" in *Race, Ethnicity and Nation*, (Ed. Peter Rataliffe), London, UCL Press, 1994, pp.26-47, p.34

³⁰ Malesevic, *ibid.*, p.1.

³¹ Hüsamettin İnanç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Ankara, 2005, s.31.

yönelik bağlılık duygusudur. Ayrıca etnisite, her ne kadar derin ve duygusal bir düzeyde işliyor olsa da, bir kültürel kimlik türü olarak tanımlanabilir”³²

Etnisite kavramının ırk kavramına karşı olarak kullanıma sokulduğunu vurgulayan Marshall etnisiteyi; “ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terimdir” şeklinde anlamlandırılmıştır.³³

Emiroğlu ve Aydın tarafından hazırlanmış olan Antropoloji sözlüğü isimli eserde etnisitenin durumsal bir olgu ve dinamik bir durum olduğuna işarette şöyle bir tanımlama yapılmaktadır: “Belirli dinsel, mekânsal ve/veya kültürel özellikler bakımından hem kendisini diğerlerinden ayrı gören hem de diğerleri tarafından başka sayılan, bütünlüklü bir kimliğe ve kendine özgü kültürleme sürecine sahip, içerden evlenmek suretiyle bu grup kimliğini koruyan ve grubun sürekliliğini sağlayan toplumsal/kültürel ve bazen de siyasal oluşum”³⁴

Rudolph ise etnisitenin grubun dışındakiler tarafından belirlenebilen ve genellikle zaman zaman açıkça görülebilen dinsel, ırksal ve genetik özelliklerin paylaşılması ile ilgili olarak geniş bir şekilde tanımladığını belirtir.³⁵ Bu tanıma destekleyen bir tanımlama da Vincent tarafından etnisitenin genellikle biyolojik ve genetik faktörler atıfta bulunduğu ifade edilerek yapılmıştır.³⁶

Kavramın izahının kilit noktasının bir grubun özellikleri değil, ilişkilerinin görünüşünün teşkil ettiğine vurgu yapan Eriksen, etnisiteyi kendilerini asgari düzeyde düzenli bir ilişki içinde oldukları grupların bireylerinden farklı kabul eden kişiler arasındaki toplumsal bir unsur ve metaforik ya da hayali bir akrabalıkla(diğerleriyle zıtlığa dayanan) bir sosyal kimlik olarak tanımlar. Etnisitenin kimlik oluşumu ya da oluşturulmasındaki rolüne işarette onun sembolik olduğu kadar siyasal ve örgütsel bir unsur olduğunu da kaydeder. Ona göre etnisite içte benzerlikler dışta ise farklılıklar zemini üzerinden hayat bulan bir fenomendir.³⁷Zaten 1960’lar sonrası Batı sosyal bilim geleneğinde baskın görüşte bu yöndedir. Bu görüşe göre etnik grup, kendi kendini kimlikleyen ve ötekiler tarafından kimliklendirilen bir olgu olup ‘biz-onlar’ zıtlığına dayanan kimlik bilincinin temeli durumundadır.³⁸

³² Andrew Heywood, Siyaset, (Çev. Berat Özipek ve Diğerleri), Ankara, 2006, s.245.

³³ Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara, 1999, s.215.

³⁴ Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Ankara, 2003, s.276.

³⁵ Joseph R. Rudolph, Politics and Ethnicity: A Comparative Study, Gordonsville, 2006, p.1.

³⁶ Andrew Vincent, Modern Politik İdeolojiler, (Çev: Arzu Tüfekçi), İstanbul, 2006, s.383.

³⁷ Thomas Hylland Eriksen, Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış, (Çev. Ekin Uşaklı), İstanbul, 2004, s.25.

³⁸ Sian Jones, Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present, London UK, Routledge, 1994, p.84.

Konumuz açısından yeterli tanımlamalar yaptıktan sonra vurgulanması gereken durum, etnisite tanımlamalarında iki geleneğin oluştuğudur. Bunlardan birincisi çoğunlukla etnisiteyi ulus devletin daha büyük toplumu içindeki azınlık grupların bir alt grubu olarak kabul eden Anglo-Amerikan ikincisi ise, etnisiteyi düzenli bir şekilde toprak ya da mirasla ilgili tarihsel bir fenomen olarak tanımlayarak ulusal karakter “nationhood” un bir sinonimi gibi kullanmayı tercih eden Avrupa geleneğidir.³⁹

Akademik ve entelektüel seviyede yapılmış olan bütün bu tanımlara rağmen günlük dilde etnisite hâlâ “azınlık sorunları ve ırk ilişkilerini tanımlamakta, kullanılmakta⁴⁰ ulusçu duruş açısından sorun ya da sorunları çağrıştıran ulus devletler tarafından da ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Hatta küreselleşme, göç, nüfus hareketleri, iletişim ve bilişim gibi faktörlerin etnisiteyi tetiklediğinden bahsedilmekte, günümüz dünyasında mevcut olan çatışmaların büyük bir oranda etnisite kaynaklı olduğu ortaya konulmaktadır. İşte bu, postmodern durum ile etnisite ilişkisini ortaya koymaktadır.

IV. Değerlendirme

Modernitenin istenmeyen çocuğu olan etnisiteyi postmodernite kucağında bulmuştur. Ancak postmodernite bu durumdan rahatsız olmadığı gibi onu adeta vafit de etmektedir. Çünkü postmodern siyaset, şu halde, şimdi mevcut olanı analiz eder, eleştirir ve ihlâl ederken, bütünlüğü reddeder. Postmodernite heterojenik, çoğulluk, gerilim, geçici mutabakat, ihlâl ve aşırılık üzerine vurgu yaparken, tercih ettiği model birlik ve sözleşme değil, farklılık ve tikelliktir.⁴¹ Postmodern siyaset yerel ve özgül farklılık ve mücadele biçimlerinin vurgulanmasıyla da uyum içindedir.⁴²

Kolektif kimliklerin çözümlenmesini, çoğulculaşmış ve özelleşmiş kimlikleri destekleyen, azınlık ya da etnik kültürleri öne çıkararak ulusal kültür ve ulusal kimliğe saldıran, çok kültürlü ve çok etnili toplumların oluşturulmasından yana çıkararak farklılık politikalarını tercih eden postmodern siyasetin etnik yenilenmiş bir itki yarattığı açıktır.⁴³ Söz konusu ettiğimiz etnisitenin yükselişi dünyamızda yaşanmakta olan etnisite kaynaklı sorun ya da sorunların artışıyla görünür hale geldiği de günümüzün bir olgusudur. Nitekim bu olgu ulus devlet modeli üzerinden düşünen insanları postmodernitenin bir etnik tuzak yaratmaya başladığı endişesine taşımaktadır. Yüzeysel bakıldığında bu kaygıya hak vermek mümkün gözükmemektedir. Etnikleri yok etmek ya da yok saymak imkân

³⁹ Malesevic, Ibid, s.1.

⁴⁰ Eriksen, a.g.e. s.16.

⁴¹ Robert Hollinger, Postmodernizm ve Sosyal Bilimler Tematik Bir Yaklaşım, (Çev: Ahmet Cevizci), İstanbul, 2005, s.193..

⁴² Steven Connor, Post-Modernist Kültür Çağdaş Olanın Kuramlarına Bir Giriş, (Çev: Doğan Şahiner), İstanbul, 2001, s.329

⁴³ Krishan Kumar, Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara, 1999, s.148.

dâhilinde olmadığına göre var olanın tespiti ve ilgili kaygının giderilmesi için bir başka türlü düşünmenin gereği vardır. Belki de bir başka türlü düşünme postmodern düşünüş üzerinden yapılabilir.

Şöyle ki, postmodern düşünce farklılıkları zenginlikler olarak algulamakta, farklılıklar dünyası, baskı altında tutulanların maruz kaldıkları zulme karşı mücadele edecekleri bir sese kavuşmaları için imkânlar yaratmaktadır.⁴⁴ Ayrıca postmodern toplumun yerel ile küreseli bir şekilde bağlantılandığı⁴⁵ dikkate alınırsa etnik grupların eşit haklar zemininde seperatizme ve nasyonalizme yönelmeyecekleri kuvvetle muhtemeldir. Aksi bir durum için hiçbir neden yoktur.⁴⁶ Bütün bu sebeplerle dünyamızın gelecekteki huzuru teklikte değil eşit parçalı bütünde gizli olabilir.

Absract: With the beginning of modern age, states stated to take their legal status and identity from homogenous or figürative nation. Nation, on the other hand, was not the same category for each state. That is nation states made use of all facilities to turn diffrences into a particular nation within their borders. However, postmodern understanding, gaining momentum from 60s onward, made objections to this category; and brought ethnicity as a sub-branch of nation to the forefront. This condition challenged the existing consideration and caused conflicts. This study takes into account the above-mentioned tension.

Key Words: Modernity, postmodernity, ethnicity, identity

---

⁴⁴ Stuart Sım, Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü, (Çev. Mukadder Erkan, Ali Utku), Ankara, 2006, s.21.

⁴⁵ Kumar, a.g.e.s.148.

⁴⁶ Jürgen Habermas, “Öteki” olmak, “Öteki”yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları, (Çev. İlnur Aka), İstanbul, 2002, s.50-51.

Kaynakça

- Anderson Perry, **Postmodernizmin Kökenleri**, (Çev. Elçin Ben), İstanbul, 2002
- Bogdanor Vernon(Yayına Hazırlayan), **Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi I**, (Çev. Bülent Peker ve Diğerleri), Ankara, 1999,
- Choone Lawrence, **From Modernism to Postmodernism an Anthology**, Oxford, 2003
- Clippinger David, "Modernism", **Encyclopedia of Postmodernism**, (Ed. Victor E. Taylor and Charles E. Winquist), KY. USA: Routledge, 2001
- Connor Steven, **Post-Modernist Kültür Çağdaş Olanın Kuramlarına Bir Giriş**, (Çev: Doğan Şahiner), İstanbul, 2001
- Doltaş Dilek, **Postmodernizm ve Eleştirisi Tartışmalar/Uygulamalar**, İstanbul, 2003
- Emiroğlu Kudret, Aydın Suavi, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, 2003
- Eriksen Thomas Hylland, **Etniste ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış**, (Çev. Ekin Uşaklı), İstanbul, 2004
- Habermas Jurgen, Goez Andre, Laclou Ernesto, Rotry Richard, Docherty Thomas, During Simon, **Postmodern Burjuva Liberalizmi** (çev: Yavuz Alogan), Thomas D. Docherty,"postmodernizm: Bir Giriş",İstanbul.1995 ....., **"Öteki" olmak, "Öteki"yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları**, (Çev. İlknur Aka), İstanbul, 2002
- Harvey David, **Postmodernliğin Durumu** (Çev: Sungur Savran), İstanbul, 1999
- Heywood Andrew, **Siyaset**,(Çev.Berat Özipek ve Diğerleri), Ankara, 2006,
- Hollinger Robert, **Postmodernizm ve Sosyal Bilimler tematik Bir Yaklaşım**, (Çev: Ahmet Cevizci), İstanbul, 2005
- İnanç Hüsamettin, **AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin kimlik Problemleri**, Ankara, 2005
- Jones Sian, **Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present**, London UK, Routledge, 1994
- Kumar Krishan, **Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara, 1999
- Lyotard J.F., **Postmodern Durum**, (Çev. Ahmet Çiğdem), Ankara, 2000
- Lyotard Jean-Francois., **Post-Modern Condition : A Report on Knowledge**, University of Minnesota Press, 1984
- Malesevic Sinisa, **Sociology of Ethnicity**, London, 2004
- Marshall Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara, 1999
- Oommen T.K. , "State, Nation and Ethnie: The Processual linkages" in Race, **Ethnicity and Nation**,(Ed. Peter Rataliffe), London, UCL Press, 1994, pp.26-47
- Özdemir Yavuz, "Postmodernizm ve Tarih Öğretimi", **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:9, Yıl:2004

- Rudolph Joseph R., **Politics and Etnicity: A Comporative Study**, Gordonsville, 2006
- Sarup Madan, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**, (Çev. Abdalbaki Güçlü), İstanbul, 1999
- Sım Stuart, **Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü**, (Çev. Mukadder Erkan, Ali Utku), Ankara, 2006
- Smith Anthony D., **Ulusların Etnik Kökeni**, (Çev. Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir), Ankara, 1986
- Şaylan Gencay, **Postmodernizm**, Ankara, 2002
- Vincent Andrew, **Modern Politik İdeolojiler**, (Çev: Arzu Tüfekçi), İstanbul, 2006
- Yıldırım Ali, Şimşek Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, 2000
- Worsley Peter, “The Nation State, Colonial Expansion And The Contemporary World Order”, **Companion Encyclopedia of Anthropology: Humanity, Culture and Social Life**, (Ed. Tim Ingold), London, UK: Routledge, 1994
- Baumann Zygmunt, **Modernlik ve Müphemlik**,(Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı, İstanbul, 2003, s.88-89.
- Erdoğan Mustafa, “Azınlıklar, Çoğulculuk ve Özgürlük”, **Demokrasi Platformu**, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2005, ss, 33-39, s.34.